

5695 JIL.
1935 ROK

Cykmahynyn besiñci jity.

•SEGIZIŃCI BITIK
ZESZYT ÓSMY

KARAJ AWAZY

WACHTŁYK KARAJ TILDE

JARYKKA CYHARDY ALEKSANDER MARDKOWICZ

Ł U C K A D A

„KARAJ AWAZY“ (GŁOS KARAIMA), PISMO W JĘZYKU KARAIMSKIM

WYDAWCA ALEKSANDER MARDKOWICZ.

ŁUCK, JAGIELLOŃSKA 95.

SYJYNDYRMAHY BU BITIKNIN:

	Jan
1. Kart da kartajmahan sezler	2—7
2. Elcejdler	7
3. Alpuhara, bałladasy Adam Mickiewicznin	8
4. Taw Garizim	9—13
5. Serg. Rudkowski. Kart Łucka	14—18
6. Al-Mar. Jomacyk	18
7. Ata-sezleri Krymly Karajlarnyn, ystyrdy B. Ko- kenaj	19—22
8. Łuwachy Ribbiłernin Haliete. Jazdy R. Zarach Zarachowicz	23
9. Bitikler arasynda	24

JANHY BITIK:

K A R A J S E Z - B I T I G I

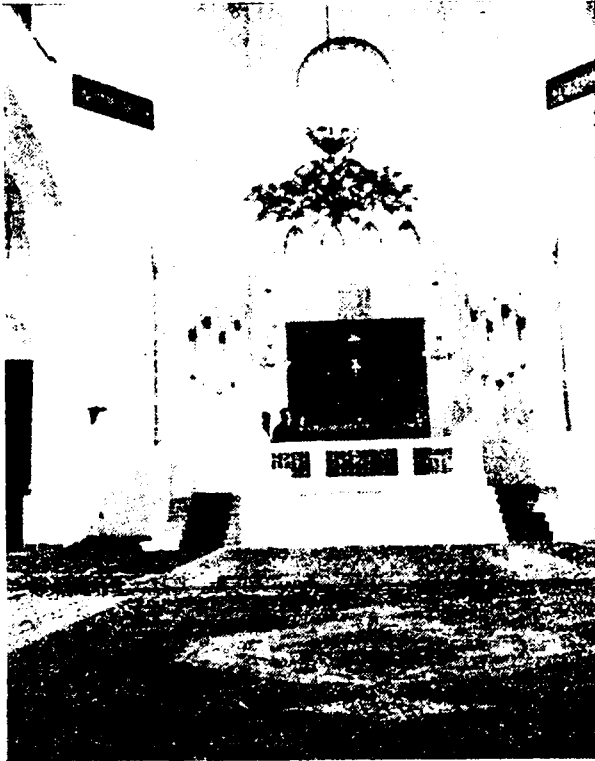
Ystyrdy ALEKSANDER MARKOWICZ

Ł u c k a d a, 1935.

Syindyrad artyk 5000 karaj sezden anlatmahyba alarnyn
lech da niemic tilde.

KARAJ AWAZY

—:— SEGIZIŃCI BITIK, CYKTY KURALAJYNDA 5695 JIŁNYN. :—:—
JARYKKA CYHARDY ALEKSANDER MARDKOWICZ ŁUCKADA (JAGIELLOŃSKA 95)

Janhy kenesa („Keneset Abbasija“) Kairde.

(Fotograf Listo Gabib Masauda. Kolekcijasyndan Hachannyn T. Lewi-Babowicznin).

Bijlik, kajda olturabiz da kajsyn tuwhanba sanajbiz, kaplandy enese kałynty bulutba—muzhuł birincegibe ummaty jasnyn. Eksildi enk syjtysy da enk tuwustusu anyn uwultaryndan, ady kajsynyn edi ałam kibik ornatkan joł-hysmahynda askan kajtuwsuz zamanynyn ulus yhyłmahynyn da anyn bijencli ketirinmeginin. Tohuzuncu kininde kuratajnyn (12-ci maj) ystyryłdy Marszałek Józef Piłsudski, emir jaryklyk dzanyyna anyn.

Tiwildi bunda orun sahyndyrma ulıu zechuttaryn ucmaklytnyn. Atar bilwidter harbirisine; atar icin ken-awlak kotarytdy bar tılderde da bar miwislerinde jernin zamanynda ospu jasly kintlernin. Borcumuz bižnin—karaj wachtlyknyn askartma, ki santy karaj utusu, bajłahan bu chantykkada da syjly Lech-utuska bawy była kerti ezlenmeknin, yryn dzanba ilis atad bu teren jasta.

Anıajdohac bitin awurtuhun bu tesikmeknin, enkejgen basba da syłtajdohan dzanba turad Karaj atnynda bu acyk gernin, kajsynda birden toprahyba Ulıu Erennin astratady tolu kerkten da jomakly tuwustuktan wahdasy tırgizilmeginin Lech-bijliknin.

18 maj 1935.

KART DA KARTAJMAHAN SEZLER.

Klejdi ese kim bilme ulusnu tiwil ancak istten, inno bastan taban-hadejin, necik ajtadlar: acma anyn dzanyyn, iwrensin kart ajtmaklaryn da ata-sezlerin ol ususun. Kyska ajtmak, kajsy bitin ez (kep keret astry teren) sahsyn beklejdi' nece sezde, ajtyr tergewcige artyk uzun, kepsifli tiziwlerden. Ol kyska da kanatty ajtmaklar, biliwsiz kimbe teregen, kursajdlar ciwresinde ulusunun jachsy, aftynty kyzylar kibik, kajsylarny har birisi hadirdi kabul etme da astrama chaznasynda ez sahsyncynyn.

Alarda chaz tudzda kuwsuruđu duhru da kynhyrajtmahan tirsini ulusunun. Baryn bunda tabarsen: anyn bijenlerin da jastaryn, anyn bahynmahyn tirlik isne da anyn kecinmegin. Alardan bilinebiz, neni ol siweredi, neni kerelmesedi, neni abajaredi da neden elik eteredi uzunluhunda jizjilarnyn.

Ulu chajifti, ki atafarymyz ajadlar jazma ez uslu ajtmaklaryn, kajhyrmadlar anynba, ki kajjam etme ol chaznany jazhan sezde. Sannaredler alar, ki necik alar ezleri meresledler ol ajtmaklarny atalaryndan erinden eringe da sakladlar alarny, arttyradohac ol mereslikni jemisibe ez usunun da akylynyn, alaj ulanlaryda alarnyn kyrlarlar. Bilmedler ancak da tujmadlar birni, ki tirligi alarnyn ulanlarynyn da bularnyn meresliwciwlerinini ezge jollarha kajyrylyr. Ki kelir zaman, kacan bu bahały, kep dorlardan toptahan chazna kar kibik jazbasta irir da baryba azaryr. Da andij wacht keldi.

Karajlar, olturadohanlar Krymda, jazaredler ez ata-sezlerin sifleri isne bitiklernin, medzumalarba indelgenler, kajsylar icin jomaklady B. Kokenaj ez artykułunda „Medzuma—karaj bitigi“, ornatkan aftyncy kitabynnda „Karaj Awazynyn“. keltirdermo Karajlar, burunhu ocarlar, bu kylykny janhy jer-suwuna Lech bijlikte—biliwsizdi. Edlerde ese kacan bunda andij iwdegi kronikałar, kerek alaj sanama ki uzaktan taspoldlar, da sahsyncy alarnyn unutuđu. Hali izdejbiz ol tašetken indzilerni—kart ajtmaklarny jarykba kołumuzda da awurdu jirtma alarny kieli kołundan unutmaknyn.

Bu fornu jarykka cyharamen ułturak sanyn alaj sezlerimiznin. Jatad alar isne mohoru tikri karajlyknyn: karaj-basynda kołandlar da karaj-kezibe kucadlar isterin tirliknin.

Bu ystyrmak, birden materialba ornatkan „Luwachlarda“ *) da aftyncy kitabynnda „Karaj Awazynyn“ bolsun ol kici tascakba, kajsyn kołu jazuweunun kojad bunjatyna kondarmahynyn karaj biliwinin. Inanamen, ki zachmetibe ulus isciwlerimiznin ol kondarmak kałmast bir kemde, ki ol ketirinir da kerkejir, keltiredohac biliwge fajda da bizin sanly tek ojow ulusumuzga syj. Ystyrhan bunda ata-sezlerni iletirdim nece iliške, anlattmahy kere alarnyn.

A T A S E Z L E R

I. D I N L I K.

Jerden kegizige jirak tiwildi: jołu bir kistunmaknyn.
Tenrini kołma jengildi, dostnu—awurdu.

„Luwachlar dert jilla“. Jarykka cyhardy A. Mardkowiez Luckada 1932 jilda.

Koŭtka syzławny jarymłatad.

Din micwasyz—tadz bassyz.

Baryn inan, sezin toranyn terge.

Dzan bu ginechli orunda chaz terek otla: kered' tasłyhyn da kacma bołałmajd.

Teffaha konhurow tartad, kenesaha dzymat indemegen dzachtłajd.

Moedde kenesada cułu, ałajik kinde—midbar.

Kir kołba, jaman dzanba siddurnu äcma.

Taŭastyn-ese konsunba, sefer-torasyba tałasmahyn.

Nawiter ysydłar ajakłaryn da jołnu adamha tiz etmedfer.

II. K A R A J Ł A R.

Karaj, karaj! boł ak chaz *kar*, jaryk chaz *aj*.

Oł karaj indefed', kim rastłykny siwed'.

Kacan uwuc isne cac cyhar, Karaj kynhyrlyk kyłar.

Kimde atałarnyn jeri, bizde—atałarnyn geri, da andanda sisinebiz.

Karajny suw ałmajdy,—jer aład.

On barmaktan kałdy jic: Łucka, Trokłar da Halic.

Łuckaha us artyn, Deraźniaha—jajmac artyn.

Ułtu edi Łucka, hali kefed' ucka.

Ades jasot aład, sałam kajtarad (*Sahync emigracijasy icin jigit elennin Odesaha da eźge ułtu saharlarha*).

Ken jołarba jiridik da tarlarha keldik, bijik tawłardan juwuzłukka tištik.

Johedi maszbirter, edi bir—maszbir (*Sahync ribbi Josef icin, uwłtu icin ribbi Szemoelnin, Halicicn*).

Trokta ucyr kyłyndy: „nun“ gelde batty, „nun-pesuta“ jilady da jastan chałsyzłandy (*Merefik tonetykasy icin Trokłularnyn: ajłmajdłar „mana“, ancac „maja“, tiwil „men“ ancak „men“*).

Ystyryndy karaj saharha—eki at arabany tartad, kajtkanynda—araba ezi cabad.

Ketes sałaha—koj ułtu karyn arabaha.

Sałacyłar budu bezirgenfer: kart cyhytny janhy chabarlarha ałysadłar.

III. E Ź G E U M M A Ł A R.

Esawnyn kyłyicy kynynda sekired'.

Urus esawny kuctu, da kołu anyn temirlidi.

Esaw tekti kanyń merešligi icin, karajnyń kany tegildi esaw icin.

Esedfer joł isne chaclar, baradłar kyjynha esawlar.

Esawda belibawynda kyzyłlar, kiside—tame, rabbanda—sarymsak, karajda—berachot.

Chacsyz (kedar) kiwdired', chacly (hajdamak) eltired'.

Kemec ajuw kibik: tokty ese, katyłmajd.

Icse kisi „kwaterka“, tabad tilin awzunda.

Talette raban ełcejd' tołu, taletsiz titrejd' kołu (*Cahyr satuwcular icin*).

Rabban panairde choros izdejđ', karaj—atnyń kujruhun.

IV. K A T Y N D A U R Ł U K.

Adam bostandan jałanhac cykty, Chawa on enlik tiktı.

Burunhu katyn—dukattan ałtyn, ekińci katyn—bałcyktan ałtyn.

Tynłasan katynny, jaryk bołur catyrda; tynłamasan—tunar kujas azbarda.

Watsan katynny—koł awrujd, watmasan—kasyjd.
 Dewora Ruchamany siwed', ancak tilin anyn kerełmejd'.
 Ystyryndy Małunia ełme da bołałmady: Sioniadan machłatetmek ałmady.
 Ajtad-ese konsucha: „kiwdi kybynyn“, cyhärma tanurdan: cijdi.
 Kełmek da cełmek—bitin nedan.
 Kyckyrđlar kazlar ezende: „Szełomit erge bardy!“ Ałdajsiz, ajttlar er-
 dekler, janłahyna kelesiñdi.
 Ne bu kylyndy? chuppadan son gilef tegenekke ajłandy!
 Małunian kynysy „karałyklaradan“ karałdy.
 Bardy Małunia ot ałma — tawuklar ojanyredler; kajtty—jukuha ysty-
 rynyredler.
 Keziktiler Sioniaha ułany: oructan son asama bittired'.
 Necik kyz sibired', ałaj katyn bisired'.
 Tiwildi oł katyn, kajsy kobuz esitkende sekired', ołdu katyn, kajsy
 iwnin keregin bited'.
 Bard bir kujas—ata, bir aj—ana. Kin-kece seni sakłajđlar.
 Sor atadan: neceni tuwdurdu? Anadan: nece keret kyjnałdy?
 Cipece tawuktan, buzow syhyrdau, ułan syjly tuwduruwcułaryndan.
 Kyckyrsa bała segiziñci kininde, sekseniñci jylynda bijenir.
 Sezi ananyñ—resimi toranyñ.
 Ułan esed' da cubuhy anyñ esed'.
 Bała ułıu jołdan usłurakty kisiden saładan.
 Tałmid burunhu jılda kicirek maciden, ekiñcide—ułurak attan.
 Silincek burnu tibin, ektemligi bułut tibin.
 Burunhu kyz—bijenc, ekiñci kyz—kajhy, jicinci—karanja.

V. T E W A.

Semiđdi bundahy jer, ancak biz arykbiz.
 Har jer bałcykty, tuwhan jer ałtyndy.
 Iłha—ata, orman—dusman.
 Iłha kinde jirlar jirlajđ, kecede syrłar sybyrdajđ.
 Tawłar—gewirler, tizler—iściłer
 Kujas tawha, ribbi gewirge burunhu „szałom ałechemni“ kajtarad.
 Kujas bałkuwłu uprahyn tisired', aj—kijed'.
 Cyhy jernin—suw tamcyłar, cyhy kegizinin—jaryk jołduzlar.
 Nek jołduz bałkymady? kenesada cyrak jarymady.
 Tiwił bułut,—jeł jamhurnu ajajđ.
 Bułutnun kursahynda buz da jamhur; ne kler, any ciwer.
 Kajda etmek bited', kajda tuz esed', da biri birin tabad.
 Birtikler juwuz basuradlar, orun indyrda koładlar.
 Bijik turuk—kep sałam, tołu turuk—tok adam.

VI. T I R L I K D A E L I M.

Tirlikte tirli ucraład, bundan tirlikbe ataład.
 Tirlik jine kibik: kici da iti.
 Tirlik eki janlydy: bir jan—sekier, ekiñci jan—burc. Sekierni ułan ja-
 łajđ, burc kartlykka kaład.
 Tirlik-bitiginde jic sif jazhan: burunhu sif — isanclar, ekiñci — kaj-
 hyłar da jaslar, jicinci—jazykclar. Dertiñci sifcek—micwalar—aruwdu:
 nemedede kylmahan, nemedede jazmahan.
 Kin kinni kuwad, kartlyk kamecunu tutad.

Tatuwłudu kuru etmek jas jılarda, jimsak—kartyıkta.
 Bir for adam ucad da ucmaklyba sanaład.
 Elim—efegi Jaratuwcunun: inčke un *ari* barad, bazyk bunda kaład.
 Tursa elim azbarda, bołusmast atnyn basy baslarda.
 Jachsy elim „widdujnu“ sunad, jaman—tamakny kysad.
 Ystyryłsa rast kisi, acymak bunda da bijenc keklerde; kaparałsa
 rasza—bunda bijenc da anda acymak.
 Ne edirek kynu uchulad, artyk jaslar cyharad.
 Kurdu ceriw tizde catyryn,—elim acty kabahyn.
 Jołha tajaksyz, etoł dunjaha micwasyz ystyrynmahyn.

VII. B I J E N C D A K A J H Y.

Bijenc jajaw barad, syzław kanat isne ucad.
 Kajda syzław kece kondu, teri anyn jil tujulad.
 Bijenc bu dunjada suw kibik kujuda; sawutsuz icmes, da sawut
 bołundu.
 Kerli tcj: nece awuz, anca koj.
 Bijencenson iwde chaz cegirtkedenson tizde: har miwisde—nemede.
 Mazzał da zawał—eki jołcu: biri on iwni asad, on birincige kired',
 ekiñci har esikni biléd'.
 Kus jirlajd telemegen, kajhy keled' indemegen.
 Kim kerdı ećkini miwizsiz, adamny kajhysyz?
 Bir jastyk basyn tibin, on kajhy anyn tibin.
 Kujas jasłarny kurutad da syzławyn adamnyn anłamajd.
 Ne jetmejd' adamha: keregi kereknan.
 Cijbał kibik tarlyk tartyład da tatly tiwildi.
 Ahacta jilajd, da kim any anłajd.
 Chodzaha jeł etted' celegin, jarlyha jirtad kełmegin.
 Kutluha kecede kujas bałkyjd.

VIII. T I G E Ł K E N E S Ł E R.

Tur sezin isne chaz jer bunjaty isne.
 Aryt gufnu suwba, dzanny micwaba.
 Ketir kezinni jerden—bijikrek eserseñ.
 Sendir otnu suwba, jamanlykny dostlukba.
 Acmahyn jabuknu ackycyba bildecin¹n—karhystydy ol.
 Berme ałtyn, sor: „ned' chałyn?“
 Tałasny kałdyr weadarha.
 Kersen otnu jiraktyn, otlu isni koj jantyn.
 Bekle esiginni kynhyr bahuwcudan, awzunnu kep soruwcudan.
 Ajtsa dusman: „bar bujaryn“, kajyrył ajaryn.
 Jołsen isne, kenrekni izdemegin; etmek kofuudady ese, kybynlar-
 ny kisenmegin.
 Kork ormandan, saklan jamandan—sakkana alarda.
 Kecenin kenesi ne bitnin canmahy—bir chorłuktu.
 Tútma bałykny kujruktan, basłama jirny uctan.
 Ot ajamahyn, sawutnu bermegin.
 Epsen kołun kartnyn, kyłars resimin toranyn.
 Tunuk esen kezın, suwba kirme—batys, kysyk-ese basyn, piłpullan-
 ma—ujatta kałys.
 Ajtmahyn kyzga: kezlegin chatanny. Ajtkyn: bak isinni.

Sasykny sir, sasuw ezi cyhar.

Boł ak chaz kar, bitišli chaz jamhur, satyr chaz kini Szawotnun (*katyn icin*).

Jetilmegen jemišni asama, tigetmegen išni chorlama.

IX. Z A C H M E T.

Išni syjlahyn ałty keret, szabbatny bir keret.

Išni basta ertede, bijenčni ingirde.

Aska kec keksen—ac kałmas, işke keclensen—ac bołurs.

Kim saban sired', any Tenri siwed'.

Tijermenci ułlu bij da tigel; anar kułluk eted' suw da jeł.

Telide atny kosar, uslu jelni kostu.

Jocht dzomartlyrak koj sojuwcudan: itler any machtajdlar.

Nege arendarha icme—ełcejdohac esired'.

X. B A R Y I C I N.

Kuska kanat bergen, ki bijik uckaj; adamha—akyl, ki bijikrek kustan ketiringej.

At biłed' ez jołun, adam—biłmejd'.

Eki esik jołun isne: acsan birni, ekiñci jabuład.

Jałhyzdada bard juwukłary—zerette.

Kim jelni kuwad, jełbe jabunad.

Jazyk beri kibik: negince jirtad, tislėrin astrajd.

Kim sanady ginechłerni eki ingirde, biłed' sanyn kumnun tengizde.

Eki ałma tereginden biliwnin asałdy, kippisi bitin jerde jajlydy.

Jaryhy biliwnin kujastan kičlirek: kece any japmajd, bułut kaplamajd.

Ułlu kłek kici chałha—kajnar at eški arabaha.

Bahyr da cahyr—ekside awurdu: bu—kołda, etoł—basta.

Stepte jołduz jołnu kergized', kisi jerinde—korcma.

Kereksiđdi sokurha jołduzlar.

Koj tišti—ton bołur, at tišti—aclyk bołur.

Tokłuktan etmek kurujd, aclyktan—kyjmałar.

Ot ottan ałyuad, us—ustan.

Birisi syj bered' baska, onow—berkke.

Berk basny sakłajd, bas — mijni, m ij—sahysny da muftka: ucuba tilnin cyhad awlakka.

Ne kisi dostuna kłejd'—kyłynsyjd, dunja achtaryłhyjd.

Kyłsyjd araba kysny, barca kar jatkyjd.

Jocht buz, ki kujastan irimegej; jocht acymak, ki zamandan kemismegej.

Dert farst tanyklar, chor sahysny askartyrlar.

Ernek kondarad da ernek achtarad.

Tiwil har aksahałly maskildi.

Chastałyk keled' chor kezden da awerden.

Chastałyknyn basy kicidi, arty bazykty.

Tatuwludu jat etmek da ijge barmajd.

Tuzsuz jerdegi, ancak iwdegi.

Kołtka cibin kibik: har tesikke kired'.

Tenri korusun ottan, suwdan da karhysly hajdamaktan.

Bij tutundu kisige iw, bijnin arty synhan tachta berdi.

Kisi japmajd basyn: berk bahały, bas ucuz.

Kuľnun tirligi kyskady: ic kin aftasynda.
 Sibbelense scycan maciri sorad; kuľ sibbelense—uturu bijge turad.
 Jun kusnu iřsited', isanc—adamny.
 Isanc tiwild' kyzhanc: baryn tutunad, ancak tezme bujurad.
 Jawrady it jasak-ystyruwcu isne da kemiřti: nemedede boľusmajd.
 Basľasan iřni chawerbe, tigetirsen chawerbe.
 Ak kaz baľcyktan cyhad da ak kaľad.
 Bir tas tařlamakka da bir kondarmakka.
 Oľ jir uľhan, kajsy baľda da jasta manćkan.
 Miřkinnin chorosu tyjyľtyn (cedakaha) tised', gewirnin azbarda kekrejď.
 Gufnu kystama—berini tuzakľama, dzanny kystama—kigircinni baskaľama.
 Arsľanba arsľan boľ, kozuba—kozu; esekbe esek boľmahyn.

XI. S A T Y R M A T T E C H A D A N.

Sahyndy kuru etni tammuzda.
 Tamak sordu kybyndan: kacan hanuz kerisibiz?
 Sordu scycan maciden: kacan oľ jukľajdy.
 Ajtty ribi: „jaramajd“. Arttyr teľewin—jarar.
 Munajma ki etiksizsen; tunhuz etikľerde jiriď da tunhuz kaľad.
 Icme—ic da unutma, ki eki tiwiľ jic.
 Pjaľa pjaľaha joľnu tizeted'.
 Kipcek bassyzdy: eľcejd joľnu, eľcejd da eľcewni biľmejd'.
 Iwrenmek kuľakľar saryn kired', anyn icin kyzyľďlar.
 Kajna jamandy, ki kajnata jaman tiwildi.
 Bicakny kerip kaz tiriľej ceľmekke kirdi.
 Tujdu kaz, ki anyn junuba ribbi sefer jazdy, da sorad: „ujdumo seferimiz?“
 Ajtmahyn: „karaľyk senin isne“; ajtkyn: „karaľyk etikľerin isne“,—jak-
 mahan kara boľurľar.
 Epkeľendi cipce tawuk isne, ki kazba any kyľmady.
 Tiwiľ barca saľam kuru edi, tiwiľ barca Josef katynľarny kereľmedi.
 Uľľu ocaha—szabbat jaryhy (*Sahynmak, ki awalda Karajľar jarytmased-
 ler jaryk szabbat kecede*).
 Kajda sibirtke erined', jeľ sahaľyba azbarny sibired'.
 Haligi siwerlik: wajhi erewde kelesindľer, wajhi bokerde ajyryľďlar.
 Ne keltirdin, kardas? „Toľu araba kumas“. — Satmakka? „Achcasyz
 kajtarmakka“. — Nendij oľ kumas? „Dert kyz chaz kujas“.
 Kajda tengiz, bizde ezen; kajda borľa, bizde „koren“.
 Aľsan ot da un—cykmast jajmac, ancak *otun*.
 Tatuwľudu baľ, fajdaľydy cyk, aľsan birden boľur—*baľcyk*.

E Ľ C E J D Ľ E R . . .

Etoľ jilny (1934) oľturus-orunľarynda Karajľarnyn kerindiler ajryc konaklar: ekspedicioja ijgen italian komitetten tergemekke ummaľyk-sormakľarny (Le Comité Italien pour l'étude des problèmes de la population), kajsy turhuzdu ez aľnynda saruw: tanynda da tergeme oľ az-sanľy uluřľarny, kajsyľar kici otraćlar kibik ajryc turadľar ortasynda jat umma-tengiznin.

Ekspedicioja, aľnynda kajsynyn turad prof. *Corrado Gini*, edi Halicte, Łuckada, Wilnada, Trokta da Poniewieźde. Ajamajdohac zachmetin eľcedler da tergedler bundahy Karajľarny bastan tabanhadejin, jazadohac uzun—chaz Esternin mehyľasy—sifler sansyz sormakľarba. Hali bu bitin is tiziled' da keľse oľ ućka sonhusu tergemeknin askartyľyr biliw-wachtľyhynda sahyňhan Komitetnin.

A L P U H A R A

ADAM MICKIEWICZNIŃ BALLADASY *)

Azat kecirmeginde Al-Marnyn

<p>Weren boǔǔar Ismaelnin saǔaǔary, Awur buhow eǔted' ummet; Kicli turadǔar Granadanyn kaǔaǔary, Waǔe Granadada eǔet.</p>	<p>Tuwuǔuknu Hiszpanǔar abajǔajǔar: Bastutsun beri konak. Keǔgenni chaz dostnu utruǔajǔar, Sirin kezbe kered' aharak.</p>
---	---

<p>Hanuz kaǔkanǔanad bijik Alpuhar'da Almanzor sanǔy jiyjnyba. Hiszpan aǔamyn ornatty azbarda, Urar ertenin bastyhyba.</p>	<p>Almanzor kutǔajǔdy satyr barǔaryn, Aharakba ucsuz kucusad, Tahyǔad bojnuna, jǔǔmaǔajǔd koǔǔaryn, Erin eringe jabusad.</p>
--	--

<p>Tan keǔgende cuwu kekredi ceriwnin, Urady tudz, kaǔa sined' jerge, Chac jasnady iǔti iǔne minaretnin, Hiszpan kirdi bek kermenge.</p>	<p>Da mun dewǔetsiz oǔ boǔdu, yhyǔdy, Tek koǔuba, chaǔas boǔhanda, Ajahyna Hiszpannyn caǔmasyn baj- lady.</p> <p>Chaz kurt tartyǔdy artynda.</p>
--	--

<p>Almanzor, kerip kutsuzǔu jiyjny Kyrhan korkuncǔu urmaktan, Asty kyǔyc da singi ormanyn, Kacty, juǔundu kuwmaktan.</p>	<p>Kez saǔdy ciwrede. Tanǔanady jiyj: Kubardǔar Arabnyn izǔeri, Kiltkisi sejtannyn kynhyrtty cyrajyn, Kanba tastǔar kezleri.</p>
--	--

<p>Hiszpan, iwǔenip uwaǔtkan kermende, Kadaw da oba janynda, ǔesed' oǔdzany, ne aǔdy ceriwde, Kowus toǔturad da kyǔad seuda.</p>	<p>„Bahynniz, giaurǔar, aǔnynyzda eǔe- men. Biǔesizmo kimnin men elcisim? Men jeǔdettim sizni, Granadadan ke- ǔemen</p>
--	---

<p>Da muna anar kabakey askartad: Batyr jat jerden kerindi. Sezin tezrek esitme oǔ koǔad, Uǔǔu chǔabarǔar keltirdi.</p>	<p>Da eǔetni siǔge berneǔedim. Ebismegim benim kujdu dzanyynyǔga Uw, kicin anyn kerersiz; Menim kyjyǔǔarym kirer ortanyǔga, Barǔarynyǔ buǔaj eǔersiz“.</p>
---	--

<p>Edi bu Almanzor, biji muǔlimnin, Kǔedi astrawdan oǔ cykma. Koǔuna Hiszpannyn kajtarady ezin, Koǔad tirligin kaǔdyрма.</p>	<p>Saǔynady, indejd', jajdyrad koǔǔaryn, Emir kucmakta kisened' Toǔǔama dusmanny, eksitme barǔaryn, Da kiled'—bar dzanyba kiled'.</p>
--	---

<p>„Hiszpanǔar, cahyrad, siǔge bajǔanma Da basurma hali keǔemen; Tenriniǔznin siǔznin kuǔuba boǔma, Any syǔǔama kisenemen.</p>	<p>Hanuz kilered'—da muna tyndy... Kezinde, irsajtkan tiǔterde Kiltkisi sejtannyn emirge tochtady, Tudzurhan elimli izǔerde... Synyk kactyǔar sahardan Hiszpanǔar, Eǔet joǔǔaryn beǔledi. Negince Alpuhar' tawǔardan cyktyǔar, Kaǔdyhy aǔarnyn eksildi.</p>
--	---

<p>Eltsin jachsy chabarny jeǔnin kanaty, Ki Arab, oǔ bij onmaksyz, Jeniweisinde karyndasyn ez tapy, Tadzy tibin syjyndy kystawsyz“.</p>	<p>Synyk kactyǔar sahardan Hiszpanǔar, Eǔet joǔǔaryn beǔledi. Negince Alpuhar' tawǔardan cyktyǔar, Kaǔdyhy aǔarnyn eksildi.</p>
---	---

*) Cyharhan „Konrad Wallenrod' dan“.

Zeret Luckada (fragment)

T A W G A R I Z I M .

— Necik siwem dostumnu, anlamajmen any! Bary kanuzga jachsy tiwildi, nemedede bijendirmejd' dostumnu. Ajtniz, tiwildimo bu jachsy, ki barfary bižni siwedter?

— Bu astry jachsydy, ancak edirek bołhyjd kerelmesijder bižni.

— Saw bołhajsiz, necik anlama bunu?

— Kerelmejder kičlini, kajsyndan korkadlar; „siwedter“ chał-syzny, kajsy hec jamanny dahy jachsyny kyłma bołamaid... Tisiresiz-ese jengił kołba da bakmakba kumurstkany, biwrełgen uprahynyž isne, da ijesiz-ese any azat, kyłasizmo bunu siwerlikten? Jo, ancak anaj-dohac bitin kereksizligin kystamahynyn bu chałsyž jaratylmysnyn.

— Kerem, ki dostum kojdu kezteri isne tunuk kezlikter da keredi baryn karaha bojawłahan. Tisirniz alarny, satyrrak bołursiz.

— Bı bołusmast: neni da necik kerdim—kerdim da jabuk kezbe any osolaj ezi kerermen. Ajtkyjdy: buzmahyjdy sižge kijme kezlikter, ki bołahajsiz kerme...

— Kerme har farst isne jazhan korkuncu „memento“?

— Kerme Garizimni.

— Garizimni?.. bu nes janhy.

— Awałdahy nerse. Garizim — aty tawнын Aziz Jerde, jiraktiwil Jerusalaajimden.

— Kołtkalarymyzda sahynabiz tawнын Cijonnun, kajsynar telmeri-redter sahystary atalarymyznyn.

— Sahystary atalarymyznyn ucaredter Cijonha, wałe kołu goratnyn tartad bižni Garizimge.

— Kemišniz bu chidzetlerni, acynyž sahystarynyžny.

— Ałar acyktlar... Tabanynda Garizim-tawнын turaredi awałhy

wachtlarda sahar Sichem, ulflu sahary Szomeronularnyn, ezgetirli Samarytanlarnyn.

— Szomeronular... berniz sahynma, kim alar edler.

— Bolusumen kanuzga bu iste. Weren bolhanda bijligi Jisraelnin, bar eli anyn sirildi Bawelge, tek ediler andijter, kajсылarha ujdu julunma sirmekten da kalma Aziz Jerde. Kalyp, alar kudalandytar ocarlaryba jeniwcilernin, abak-inanuwcularba. Bu haribler, tanyp torasyn Moszenin, tasladlar ez abaklaryn da kajryyldlar aziz dinge, bajlanadohac anar bitin dzanyba. Kylyndy, da dordan dorha kiçlirek kajjam etiliredi alar arasyna sezi torany... Asaredler jiltar da onluktar; alaj asty eki jiz jil, negince ki Jisrael kajty sirmekten ez jer-suwuna. Kajtyp, alyndy isine kondarmahynyn weren etken bet-hamikdaszynyn. Urfluho osoł kajryythan toraha ocarlarnyn—da bulardytar Szomeronular,—anyk ediler ilis alma da bolusma isinde kondarmahynyn aziz iwnin. Wałe Jisrael ylystyrdy alarny bu isten, korkadohac ki alar, urfluho abak-inanuwcularnyn, cajpamahajtar aruwluhun aziz dinnin kaldyklaryba jaltaj inanmaklarynyn ittalarynyn.

— Da ne kyldytar Szomeronular?

— Alar bunjat ettiiler tabanynda Garizimnin ulflu sahar atahan Sichem da ol taw isne, kajda atalary alarnyn debecha juwuturedler korkuncu Baalha, kondardytar aziz iw syjyua Adonajyn da syjtaredler any alaj chaz Jisrael syjtaredi azizligin Jerusalaajimnin.

— Sahys etemen, nendij dusmanlyk bastandy arasyna bu eki awulunun tora-syjlawcularnyn...

— Ulflu da kemismegen dusmanlyk. Jisraelter kerelmesedler Szomeronularny, alaj chaz sonda Rabbanlar kerelmesedler Karajlarny. Kerekti kanuzga ajtma, ki Sichem jatyredi janynda ulflu jołnun, kajsy baryredi Jerusalaajimden Galathe; edi bu enk jachsy da kyska joł, ki bajtaredi osoł eki ulflu saharyn Jisraelnin. Wałe Jisrael-eli saklanyredi barma ol jołba, ki murdar bolmaska juwukluhundanda Szomeronularnyn, da keceredi bir sahardan ekiñcige ezge jołba, kep awurak da uzunrak... Hanuz zamanynda Jesunun dusmanlyhy Jisraelnin bu ufuska kiçil edi, da nawisi chrystianlarnyn igitleredi ez uslu sezibe ol dusmanlykny.

— Da haligidejin alar kosulmadlar Rabbanlarba?

— Kosulmadlar. Tutunadlar ajryc bar dunjadan, saklajdohac — chaz biz—ez kan aruwluhun.

— Kepmo alar bardlar?

— Kacanes sany alarny edi timentler, sonda—minler, 1905 jilda edi alarny ancak 490, da hali, otuz jildanson, kaldy azrak eki jizden.

— Alaj tisedler!

— Keledler ucuna... Bir jołcu Lech-jerden, kajsy nendies zaman edi alar arasyna da tanydy alarny, jazad alar icin bulaj: „Kaldyhy alarnyn kezlerimizce eksiled’, tisedohac degeneracijaha bu sibbadan, ki alar iwlenmejdler jattarba, *alaj ezi chaz bizin Karajlar*“... Alarda (chaz bizdede sonda hy zamanda) tuwad artyk kyz-ulantar da azrak cockalar.

— Alar tutadlar bir dinni bizinbe?

— Alar, chaz bizde, bilfedler ancak torasyn Moszenin da iwretinwin nawilernin, taberedohac tal mudnu. Saklajdlar bar adetterin awalhy Jisraelnin. Chydzyn Pesachynyn tutadlar catyrlarda kurhan Garizim-tawynnda. Bu moedge sojadlar kozunu da mancyp anyn kanynda butahyn ahacnyn birkedler ol kanba ez catyrlarnyn, sahyncyna anyn

ki Micride elim-elcisi jułudu bułaj Jisraeł-iwłerin. Asajdłar macałar da acy jemisin midbarnyn—sahyncyna biwrełmeginin Jisraelnin midbarda. Cozadłar koltkałar ez ajryc tilinde.

— Bard ałarda ez tili?

— Bard ez tili da ez jazysy. Otijotłary oł jazysyn az usajdłar otijotłaryna bižnin da rabnan sefer-torałarynyn. Bard kep sirafary da jirlary... Da ne bundan, kacan asınahyba kyska zamannyn kalnasty *bir tiri dzan*, kajsy oł sezbe sezlegej, kajsy oł otijotłarba jazhaj...

— Chajift' bu ułusnu!

— Osołaj ezi chaz bižge, ketedler ałarhada jatlar, uchuhan erenler da ałaik acekzlıter, tergejdler da ełcejdler ałarny bar janlardan, jazadlar ałar icin, syłajdler ałarny da siwerligin kegizedler... Ancak soram kanuzdan, boładymo bu bijendirme ałarny, kacan ałar biłedler, ki ałar *sondrahylardlar*, ki ałarnyn tirlik jołu keldi ucuna?... Sahys etniz ancak: ciwrede kajnajd tirlik, Aziz Jer hali chaz tolu cułu, urusba hem urussuz barad kondarmak, — kondarmak ułtu kemge. Turadlar janhy saharlar; kajda edi bos jer, hali jesıltenedi birtik da jasradlar narang-bahıary; barysy kozhalad, barıaryna kin kyska kerined'. Da janynda bu tasadohan tirliknin barmak-sańty ułus, jarly kałdyhy ułunun, ołturad ez senedohan ocahy katyna tabanynda Garizimnin, chasta kibik ez elim tesegi isne, da cyrymłajd ez sondrahy cyrymyn.. Biłedler ałar, ki tezce ałardanson janłary isne ałarnyn tuwmus tawynyn cabarlar ken da tesegen jołlar, janynda kałdyhynyn aziz iwnin turarlar ułtu konak-iwler da telegen jcuwcu kergizir jijjynyna tok da bazykkarynly konakłarnyn orunnu, kajda jalbaryredler Jaratuwcuha ez ajryc tilinde Szomerontular, kajda sondrahysy ałardan japyt kezin... Sahys etniz, nendij bu jasly uc!

— Kim ajtad jo! Tenri korusun bundij uctan. Ancak ajtniz mana, ne sibba etti ałarnyn tismegin?

— Jołu isne ałarnyn tiwił bir jaman ucur ucałdy; bunun icin kerek bołhyjd uzak jomaklama. İlk sibbasy bu yhylmaknyn, benim sahsyama kere, budu ałarnyn adeti. Adet bujurmajd jabusma jat ummalarha. Da ne bundan cyhad? Cyhad oł, ki ułus ajryrlyhan kaład kałdyk adam-ulanłaryndan bijik kałaba, beklegen ez kysyk tyhyryhynda, kajda oł uc-ucta buwuład awersiz... Bitin dunjada bard bir ułus, kajsy boład etlme ez jawrunu isne bu awur adetni da yhylmajdy. Ancak bir. Budu urlıhu cykkan Micriden Jisraelnin. Ežge ummalar, kajsylar birden torasyba Moszenin kabuł ettiłer bu adetni, keldler taslykka. Ałaj kylyndy Chazarlarba, ałaj kylynad kara-guflu tora-inanuwcułarba Abisinijada da alyp juwukrak—Szomerontularba da hanuz juwukrak—bizinbe ezimizbe.

— Tenestiresiz bižni ałarha?

— Jummajik kezimižni, ojnamajik ulan-ojunha. Tirlik tutad ałnymyzda kižgi da kergized': „Bahynyz da anłanyz! bu ne hali kylynad tabanynda Garizimnin, kyska zamanda kylynr sizin ocałarynnyzda“.

— Kermejsiz birde ajryclyk ałar arasyna da bizin arasyna?

— Sorasiz eze ajryclyk icin, ajtym kanuzga, ki e, bard andij.

— Kłegijdim bilme, nendij?

— Ałarnyn kekreginde bigingedejin urunad jiregi ałarnyn ittałarynyn. Chaz min jemese eki min artka bas-atałary kiteredler kojnu janłary istine Garizimnin, ałaj ałarda kitedler. Chaz atałary mineredler tar jołcaklarba tawha, ki jalbarma awaıly kenesasynda, kajsy kinitjedohan kezbe bahynyredi bijiklikten jatadohan eniste aziz iwi isne

Jeruszałajimnin,—o! jollarba ałarda baradlar. Chaz atałary asyryrediter zamanyn catyrlarda, ałaj ałarda kyładlar. Bir dzan, bir jirek, bir orun, bir sahys bajtajdy bułaroy etałarba. Da ospu baw, ne jirtyłmahan jipbe tartyfad awaıny zamanlardan haligi kingedejin, guflatkan tiri dzanda,—o! jabad syzławyn eksiledohan ułusunun bałkuwlu cyhyba poezijanyn. Senedler ese ałar, senedler kerkli, cyrak kibik aruw baławuzdan... Biz buda uwunctan sisingenbiz. Biz jirak kettik tirliginden atałarymyznyn, biz eže kezbe bahynabiz bary isne. Atałarymyzda edi ez ornı tirlık-tızinde, biz any kałdyrдыk da ežgeni tapmadyk. Chormo, jachsımo—ałar biłeredler kim ałarnyn juwuhu, kim jaty; biz bunuda bilmejbiz: barłary bižge juwuktlar da barłary jattlar. Bunun icin cydawymyz bižnin sisingeıdi ez muzhuł kerkinden; o! ancak katydy da kurudu chaz ujmahan maca...

— Baryn esittim. Hali soramen kanuzdan: kajdan tezme jachsı chabarny?

— O, bilsjdim men bunu, nendij jandan any tezme! Ałhyjdym kiçli erken kołuma da tartkyjdym sižni anyn utrusuna, uturu kłeginižge tartkyjdym. Chaz o! ters kockarłarny, kajsylar kłemejdler cykma janadohan arandan. Wałe men kermejmen o! tigeł joınu... Kerem ancak, ki biz senebiz, juwujbiz ucumuzga. Ystyrynsydyk barłarymyz bir orunha, kondarsydyk ezimižge ez Garizimižni, bu senmek uzakrak tartyłhydy. Bułaj necik tozdurułhanlarbiz, o! turad azbarymyzda. Anłaniz bunu: ułus begencsiz, ułus nijetsiz, ułus elciliksiz—kuru buktaky, o! tiri tiwildi. Tursyjd atnynda anyn nes, neni kisened' jetme, awurłuk, ki any kerekti jenme, saruw kajsyn borçludu kyłma, — bu kiptegijd' any, arttyryhyd anyn chałyn. Jalhyz etmek-asawcułar da siplik-arttyruwcułar, ystyrynsada ałarny ułlu jijn, kyłmajdlar hanuz ułusun, bajtamajdy ese ałarny birge nendies kiçli da ummaıly sahys. Ałaj chaz orhan birtik, jatadohan tizde, kyłmajd kiłteni, negince any bajtamast birge kiçli baw.

— Bu kertidi Askartynyz sahysynyzny ucunadejin.

— Ajtkyjdy: ojanajik. Wale bu tiwildi duhru sez: ojanakta daka, jana jukuha tisebiz. Kerekti ki ojow bołhajbiz; bunu kyłma bołahyjd ancak tamasa. Ajtybiz ałaj: biz sakeylarybiz aziz dinnin. Ojansyjd dzanymyzda nijet kenertme sezin torany dunja arasyna, ałaj chaz bunu kyłdlar burunhu elçileri karajlyknyn, sanasydyk ki ospudu bižnin elciligimiz, kajsyn borçubiz tigełetme, bakmajdohac o! awurłuk isne da kystaw isne, kajsy tezedi bižni bu joı isne, — bu bołhyjd bižnin saruwumuz, bižnin jarlyhymyz tirlikke... Ajttym bunu ancak ernekke. Dzanynnda ułusunun boładlar kozlanma eže sahylar, kajsylar ojatadlar da kiptejdler any... Da bahynniz, ne biz hali barbiz: cyrymłajdohan jijn, ajyryłhan ojow dunjadan ez adetteribe, barmak-saıly ara, sisingen isancydan da tandasyndan. Bundijtergemo acyadlar jolları tirliknin?

— Isanajik rachmetine Kep-rachmetlewcinin. Kłese o! kutkarma ez chor kułlaryn, kergizir ałarha jolların jarlyhasnyn.

— Kajjam bolsun seziniz.

— Hanuz ajttym kanuzga bir sez, ancak jamanłamanyz. Biłemen, ki aramyzda tabuadlar andijler, kajsylar anyktylar kosma Karajny jat arabaha, kajsylar ajtadlar anar: „Kałdyr ez eški da jarly iwceginni, kajda syzław da kajhy tochtady, kajda tezed' seni jalhyzlyk da elim. Kir sarajłaryna jatłarnyn, kiçliłernin da chodzalarınyn, ki sende tatkajsen ałarnyn satyr tirliginden“... Bilniz, ki men uturu bunar-

men; klejmen edirek jatma katy jer isne ez achtaryladohan ałacyhymda, necik asajistanma jipekli jastykłar isne jat azbarłarda.

— Tuzsuz jerdegi, ancak iwdegi! bu biliwlidi. Ancak ajtniz mana, nendij seferde turad, ki Karaj ołturhaj achtaryladohan iwde da jancakajezine beklerin katy jer isne? Da andijdi-ese goraly adam-ulanlarynyn, ki asmahajlar bu kyska kypirini, ciwgen darjasy istine tigengisizliknin, kyjynsyz da syzlawysyz, — kim symarłady Karajha ekitekli kyjyn: bir kyjyn—anyñ icin, ki adam-ulanıdy, da ekiñci—ki Karajdy?.. Hali men ajtymen, ki men uturu bunarimen! Urunabiz-ese małajimyzba har for juwuz esik basłaryna, ajtmajik, ki bu ornudu basurmaknyn, ancak ketirejik bijikrek esikni. Barbiz-ese tigeł jesiteribe oł iwnin, kajsyn tuwhanba sanajbiz, tezmejik ki oł achtaryłhaj; abratajik any tismekten... Ospudu menim sahsym da klegim: klegijdim jasatma da kiptetme eški iwimiźni, sibirme miwisterden tebeferin kartajhan tozhaknyn, acma tunuk-iźli terezeni, ki ijme ortaha aruw awer da kujas jaryhyn. Klegijdim, ki kemiškejter kystama biźni iti jantary osoł adettlerin, kaj-sylar usarły tiwidler haligi zamanga, ki ołturmak tuwhan iwde jengil da bijencli bołhaj barłarymyzga. Kyłmasak bunu, har kinbe artar sanı kacuwcularnyn awulumuzdan.

— Oł kacuwcular—buzhan kandy. Cyksyn; any jocht neni chajif etme.

— Necik bołatasız bunu ajtma! Andijmo biz tołukanlybiz, ki ajamaska bir-de tamcy kanny? Da kertidenmo oł buzhan kan cyhad? Jo, oł saw da jigıt kan ahad aryk gufumuzdan jat sawutka!.. Da sałmanyž taslar alar isne, oł kacuwcular isne. Tiwil „jipekli jastykłar“ izdejler alar jat azbarłarda, ancak azhyna bijen-cinden tirliknin, kajsy ajaldy alarha tuwhan iwinde. Onmajdar-ese alar ez insanclarynda, uturajdy-ese alarnı jat ara dusmantykba da jengitetmekbe, jilajdar-ese alar kandy jasba ez synhan tirligi icin,—biliniz ki jasłary alarnyn bizin isne, barłarymyz isne. Biz sibba ettik synmahyn oł jigıt butaklarnyn, biz kajhyrmadyk alar icin, biz biłmemus ettik bunu, ki jigitlikte bard ez iorałary da ez saruwlary...

— Kerek nes kyłma uturu bunar.

— Ospunu kledim tujma kanuzdan. *Kerek nes kyłma!* Bu anlatad, ki kerek ystyrynma, sorma sahsyn usularnyn, kenes tutma, juklatmaska bu iźni... Aldym ese cyzhyc koluma, kyldym bunu bir sahsyba: kergizme barłarynyzga any ne men keremen. Da kerem men jalyz turadohan tawyn Garizimnin, uwalhan farstłaryba kart kenesanyn janynda anyn, da tabanynda—senedohan ocahyn Szomeronularnyn, biźnin din-karyndastarymyzyny... Keredohac alarnyñ muzhuł goralyñ, bołmajmen tyjylma: tujad dzanym, ki bigingi alarnyn goraly tanda bołur biźiñki.

Anyn icin ketirem awazymny, ki esitkejsiz meni barłarynyz: kartlar da jigitler, erkekler da katynkisiler, iwretkenler da iwretmegerler, chodzarlar da jartylar, juwuk konsular da jirak ołturuwcular,—har tiri dzan, kajsy kołhos tiwidli da ezin Karajba sanajdy. Ajtamen sižge: „Kajyrynyz sahsylarynyzny Garizimge, — biźnin Garizimižgel“

Da ekiñci keret zynharłajmen:

— TEMTNIZ GARIZIMNI!..

KART ŁUCKA

I. ICTEGI TIRLIGI KART ŁUCKANYN

Kajnaledi kacanes Łuckada tirlik chaz tiri suw kajnajdy kipcekeri isne tijermennin. Da ne tanfanma, kacan bu aziz saharda top-tołu edi Karajdan. Ajyryp saharly, barcajartyn sałalarda ciwresinde Łuckany da eže saharlarynyn wałajatnyn, ołturredter Karajlar. Da eger kajsak birden bułarba dzymatłaryn Deražnianyn, Kotownun da Cumanyn, sanama bołabiz, ki bar karaj-dzanny Wołyn-wałajatta edi sanyca nece min.

Bizde, Karajlarda, chaz ežgede ulușlarda, adam-arasy itesiniredi biliwli jergeterge. Łuckada, kłedim ajtma Wołynda, edi jic jerge: istler —bu ilk uruwlary, orta—bu jachsy uruwlary, da jijin adamy — budu bunjaty da kici ulusun; son ałaj ezi ara itesiniredi jic jergege uturu małyna kere: chodzalarha, ortacakty małylarha da mișkinlerge. Kereksiždi anłama ałaj, ki mișkin Karaji Kart-Łuckany usaredi mișkinlerine eže ulușlarnyn, oł anłanady: ac da jałanahac; busu bizde johedi, bizin mișkinimiz edi inno azmałty, wałe eksiklikni biłmesedi.

Sanynda ilk-uruwlarynyn Kart-Łuckany saklıandy sahnecar necesi icin ałardan, da munadlar ałar: Biezikowiczler da Hołublar (jandahy butaklary Ha-Roddiłernin), Bohatyjlar, Chorunzyjlar (son sajadlar ezine uruw adny Firkowicz), Cziczoralar, Firkowiczler (ałaj inledeholar Wertepłiler), Firkowiczler (uruwu adzy-babanyn Awrahamnyn Firkowicznin), Gogolter, Haszkiewiczler, Kukuriczkinler, Magastar, Ha-Roddiłer—Rudkowskijlar, Sułtanskijlar, Samojułowiczler da Sinaniler.

Sanynda chodza uruwlarnyn sahnerybiz: Bohatyjarny, Biezikowiczlerni (jer jesiler, bu uruw tochtady Odesada), Firkowiczlerni (Wertepłierni, kajsylary son tistler astry mișkinlikke), Gogolterni, Haszkiewiczlerni (enk chodza uruw), Hołublarny, Kapłunowskijlarny, Kukuriczkinlerni, Magastarny Ha-Roddiłerni-Rudkowskijlarny, Sinanilerni da Szpakowskijlarny (astry chodza uruw edi).

Sanynda bazykrak wakił etiwciłernin ediler: Kapłunowski (Ratman), Maksak (Keneści, Ha-Roddi (aharahy Halic-ciwrenin, „powiatowy starosta“), Turczyn (tintiwei raki-jasakny, „kontroler akcyzowy“).

Sahnecar ceriw-aharaklar icin baryba kyzhanctlar; saklıandy biliw eki adam icin: Chorunzyj icin, jiz-basy icin (kapitan) Lech ceriwinde, da Samojułowicz icin, hetmany icin Ukrain-kozaklarnyn (busu edi Deražniadan da cyharedi ilk-uruwdan). Tiwildimo bu eliketmegi goralnyn? osoł ezi kozaklar, kajsylary isne erkleniredi Karaj Deražniadan, cajpadlar dzamanynda Gontany da Zeleźniaknyn bar Karajin osoł sałany...

Ajryc idar da ceriw-adamdan astry kep Karaj kulłanyredi bijikrek da juwuzrak kulłuklarda chodza Lech jer-jesilerde („ziemie“), kajsylary jabuk kezbe inanyredter ez Karaj-kulłaryna da korkmajin beriredter koluna Karajyn bar ez ulu małlaryn.

At-siriwei Karaj, barca uhan dzygit, sanalyredi burunhuba Lechlerde; bundige teleniredi eji jał da bijeniredter anynba chaz nebes astry bahatyba. Sondrahy ospundi at-siriwei (furman) edi, hali ucmakly, Nissan Twierdochleb, saładan Holatyndan. Arslan chałdan, bijik bojdand da sukłancy jimsak dzandan adam...

Hali jijyn-adamy icin. Arasynda bułarnyn tabuřredi kep-tekli ustařar: tuchuwcu, tijermenci (bułarny kep edi), bařtacy, bařykcy, keřmek-tigiwci (katynřar), jilřratuwcu, dahy saban siriwci, bachca isřewci, arabacy, kasapcy, at da syhyr bezirgeni, kojcu, duchancy („arendarř“), awur zachmet isřewci, kece sakcysy da eřgeřer.

Bu jergeli da mařly ajryřtykřar, kajsyřary eřge uřuřlarda charapeteredřer anřamakny adamřyk icin da cacaredřer acuwnu da dusmanřykny arada, bizde, Karajinda Kart-Łuckanyn, ez acy jemisin bermesedřer baryba, anyn icin ki bar jergeler chaz kepteqli sařamy tiřtenin, kapkan bawba, ediřer bařřahan birden hanuz kiprek bawba tiřte bawyndan,—bawyba siwerliknin da karyndařtyknyn.

Uřuřlanmak da ektemlik Kart-Łuckada bořařmasedi jasarma: bunu siřmesedřer da siřeredřer aradan temirli sibirtkebe; sanařyredi chor kecinmekbe kacanes busu. Jergeli ajryřtyk arada istke cyharedi inno eki ucurda: 1, teneslik kip sakřanyredi uruřlarynda iwřenedoňanřarnyn, ajřmakka kere: at atba bilinsin, egiz—egizbe, da 2, wachtynda har sodařarnyn da eřge ystyrynmaķřarnyn orun sofa katyna ařynyredi uturu uruřlarha kere da jaska kere. „Ter orunřarny“ (basynda sofranyn) ařyredřer istřer da janřa ařar artyna baryredi orta da tip. Waře bundanda nemeđe jaman cykmasedi, anyn icin ki tiřler ařaj ezi cynyķkan ediřer ez musarřyrak orunřaryna sofa katyna, esikke juwukrak, chaz istřer eziňkiřerine.

Eger istřerde da ortada bořuredi-ese kimde marda kyzy (kerkli tiwiř), busu bir wachttakařmasedi kart kyzba. Any, chaz ac bařyk cibinni tiřken suwha jutady, kabaredi kajsysy tipten. Tiptegi kisi, kudalňanhan itķ dahy orta uruřba, utaredi bu jořba arasynda orta uruřlarnyn barcaha, bunar kere adet ospu sakřanyredi dorhan dorha.

Miřkinlik Kart-Łuckada uřatba johedi da bundiřterni ara juwuz etmesedi, chaz busu kyřynady eřge uřuřlarda. Łuckada ařaj ezi chodzasy kořaredi ez asais sodasynda miřkinni, chaz miřkin kořaredi ez musarřyrak sodasynda chodzany.

Eksik-katly da eksiz edi, anřanady, arada, ancak tarřykny ařar, miřkin edřerde ese, biřmesedřer, anyn icin ki bundiřterni bitin dzymat tajandyryredi oř wachtkadejin negince ki onarmasedřer. Ne baryndan tamasařyrak edi dzymatymyzda biřnin—oř erneksiz jizetmek uchuhanha, tora tergewcige (hafizge) da bas-kurutmahy anyn tirligi icin, cyharedi-ese miřkin uruřdan jemese tiřti ese miřkinlikke, chaz tirlikte bořady. Bundiřeri tiri ediřer ocahasy isne dzymatnyn, da ařaj chaz uchuhan erenge usajdy. Kart-Łuckada andij adam eřge zachmetke necik akyl zachmetine ez chařyn da jasyň kajtarmasedi. Tabu etip, kerinedi, ospu adetke, Łuckařy tiziwciřer turadyřřar uřusumuzda bizin burunhu orun isne.

Uchuhan adamny az tiwiř tabuřredi Łuckada, bunar kere ki har jil medresten cyharedi nece janhy hazzan. Bułarnyn arasyndan, kajsysynda kerek edi izleme etmekligin kuřřukta, baryredi mařly Karajlarha sařacyřarha uřan-iwreřiwci, duřrurak: cocka-iwreřiwci, anar kere ki Kart-Łuckada kyzynieřterni iwreřme uchuma da jazma sanařyredi kilt-kibe da rabbařykba. Baska bundan ki andi iwreřiwci uchuredi cockařarny. oř dahy jazaredi ez etmek beriweisine jařbarmak-kitabřarny da zemmerřerni. Bu isřeniredi astry aruw da kerkli. Bořuredi ki bundi iwreřiwci asyryredi oř ezi uruwda nendi ařty, segiz da artyk jilřar.

Bijlik-tereden atařarymyz az tutaredřer, sakřanadoňac cyharma aradan ez kawhařarnyn, waře anar kere ki teresiz kořajly tiwiř edi tirlik

sirme, Kart-Łuckada edi ez iclegi ahatyhy, aty kajsysyn „kenesi eren-ternin“. Bu syjlyhtar sendiredler bar bachttasmaktarny da har ežge tafastarny arada. Awazy atarnyn edi kielı da johedi andi kisi, ki igin-megej anyn jarhusuna. Bir inno neñdi charsyz-taşetken adam turajathyjdı uturu bu keneske, wale buundni Kart-Łucka bilinedi sirme ez arasyndan bar dert janha, necik aityladı. Sez andiherbe kyska eñil

Erenterge utaredler kisiler inno kartrak jastan (kyrktan joharak) arasyndan itk-uruwlarınyn da uchuhantarnyn (butar ediler keneste burunhu kobuzba), dahy boluredi kisi tipende, eger ez kymaktarba keltirdi fajda uřusuna, bařkuyfatly ese nebes atyn anyn da dahy edi ese synahan rastyktan. Kajsy „tibengi“ jetisiredi bunu, barcaha katy-redi arasynda orta-uruwlarınyn.

Jelme itk-uruwba awur edi, inno bim kajsysy urtuhundan hafiz-ternin, tiwiř itk-uruwdan cykkan, utaredi—ancak sanahan ucurlarda—bu asaıysytkka. Ocartaryndan Kart-Łuckanyn inno bir Sinaniterge jetti bu syj, anar kere ki ediler Istanbultu osatıj ezi itk-uruwıardan atar. Itk-uruwıu adamha, ki tařetmeske ez „jajnawyn“, kerek edi tutuwłama mereřli orun burunhu jemese ekibiçi jergede kenesada, bernelegen Tora hechatda, ez iw sahadna da dahy aruw-kantı attar. Eger busu barysy edi, jajnaredi kisi atyndan da artan dzymatta chas kujas joharyda!

Tabu etip bu adetke (berneleme sefer-toratarıny) kenesamyzda edi kepligi Toranyn. Tora berneleme kenesaha—bu edi kisenci har Karajıny, wale uřaredi bu ancak chodzatarha. Andiler chaz Sinaniler berneledler Torany tiwil inno ez dzymatyna, dahy dzymatynada Troknun. Miřkinrek dunja, botalmajip berneleme Torany, berne eteredler tora-uprakny, bez-kimis Toraha, parochet hechatha, kerkti kilim... bir sez: kim nebe botalyredi, anynba chodzatalyredi ez kenesasyn.

Barady ese sez Torıa icin, jarastydy sahyuma ki enk kerklisi da chodzasy atardan edi Torasy Magastarnyn. Ornatkan edi segizianly kutuda da ulıu ustalykba kondarhan; kerkin anyn artıryredler kımıs tachiacyktar da ežge bezewter. Bu bahaly Terany waçhtynda ulıu ceriwnin (1915 jııda), kacadohan Łuckadan Karajtar, tuturdtar syjly lechakka Abramowiczke, ki etkeji Odesaha saktamakka dusmanly „fajkur-ceriwinden“, necik Awstrijaktarny ınderedler, neni uemakly Abramowicz kyldy da ornatty kenesasynada Odesanyn, wale kerinedi ki taspıdu of Tora kolundan Uřutarnyn...

Karaj-adany zachmeti edi da isteredi isin Kara egiz kibik, tek istenson anda ojanlyredi keregi satyrytkka. Saw ediler guřfaryba da jirekteribe, barca ystırynyredler birden, kin kinden biri birin kereredi, konsu konsuha botusuredi, dost dostka kenes beriredi, jawrun jawrun katyna tutunuredler, chaz bes barnak kol isne birden tutunady. Bu saw, aruw da ernekli ara-aweri uzak jıřtar chantyk eti Kart-Łuckada da az-tiwı of estirtti kerkti-kamly dunja: hafızde, jir jıřawenda, ustada, dahy jıjyn-adamynda. Kart Łucka edi ařhysly bah-bostanba, top-toıu-suktancy tiel-terekten, beredohan da jasaradohan anyn awłak ceķerinde.

Busu ezi kylynyredi Deraźniada, eger inno tiwiř bundan hanuz ar-tyk. Deraźnia tizinde iwretiwınin da jarykřtanmaknyn ok kibik ucaredi alynha; kielı kanattarba karakusnun Deraźnia nor ketrimiredi iřtrek da iřtrek biljiklikterge! Keř inamlydy, ki eger taspolmasyjdy Deraźnia chaz taspoldu, kim bilis kařdyrmahyjdımo of Łuckany ez arkaasynda... Biliwli hafizterimiz biziu, andi chaz Samořłowicz, Łucki (Ahen-Jaszar) da M. Sultanski, butary bartary ediler uwıttarba jajnawly Deraźnıanyn.

II. CYNKMAKLARY KART—ŁUCKANYN

Necik bijikrek askarttym, Kart-Łuckały Karaj edi satyr jaratylmys, burnu anda tahylmasedi tipke chaz barca nebes kajhyrhan korelde, dahy usamasedi kisige jutkan tajakba icinde; bunar kere ystyrnyredler satyr sodaha kaa ucur ucaredi da sajran eteredler azat ezine!.. Necik?—sorarsiz. Korkmam bunar karuw berme kerti sezbyła, kajsyn klemejm baryba jirdan jizip-almia. Ajtym ki jutaredler cahyrny chaz kuwsahan egiz suwnu jutady; johedler sztundistler dahy istaminanuwcular, ki bunu kyłmaska. Alaj chaz kyłynyredi bar Sarmat-uluslarda, arasynda kajsylarnyn Karaj tiri edi kysyk alarba dostlukta, alaj ezi bizdede bołuredi.

Bundan anlanady, ki wachtlarba cyharedler chortiwil watyslar, wale ne tijinedi bunar, kerekti ajtma, ki bunda edi artyk borcu osoł jutkan cahyrnyn necik Karajyn... Johedi andi soda, kelesmek, toj, sunet, atatmak, panair-ystyrynma, kajsy ki tigengejdi eji urussuz. Kłejsklemejs, wale janckan bekler da arkar borcu edi bołma; bunu kyłaredler barłary: iwretkenferi da bazyk akyłylyary, chodzalyary da miškinleri, istler, tipler... barłary—da uct!..

Sahat ki busu edi sonhusuba ol tamasaly chałarynyn alarnyn, kajsylary jiziliredler iekirtinden tyskaryha. Adam Kart-Łuckada edi bijik-turusu emen kibik, ken-jawruntu, temir-kołtu da kajnar kandan, tek dzanłary ediler jimsak chaz baławuz, da bunun icin necik terk ketirinedler tałaska da watyska, alaj ezi terk bałanyredler andanson ez arada da bu sewarany syłaredler jana... rakiba! Da kertidende: neden başlanady, anynba tigensinde!..

Ebgețerimiz biznin ediler astry satyr ulus, chaz usajdy busu har tolu-kanty adamha („sangwinik“), bunar kere cajalyk da myschyra edi alarnyn aweribe... Siweredim men, bołup jas ulanba, esitme kotarmaklaryn atamnyn cajalyhyicin Karajyn, da atam ucmakly az ne ki harbir kin bazwachtynda, keckoron, jomakfaredi bizge, ulantarha, Kart-Łucka icin... Mun bir Karajha battyradlar arabasyn suwha. Tengitleri arabany ediler ahaçly, bunar kere caja koł har kipeckni watty tengitge uzun temirli kadawba. Tabyp arabasyn kisi kosady atłaryn, ki cyharma any suwdan kuruha, wale kajda... araba berinmejdi!..

Ystyrynhan suw-kyryjynda jijyn beklerin kiltkiden jizedi... alarha satyrdy! Da ne islejdı kutsuz jesisı batkan arabany? Biłmejsiz? ol kiledi necik bołalady birden barłaryba!.. Mun janla kaa cyhady jarykka, chaz jaw istke, jimsak da jachsy dzany Karajyn.

Ki boreta kałmaska, „battyrhan-arabały“ ežge orunda cesedi tipte gi kosar-orunłaryn arabasynda ežge Karajyn (iwretiw ormanha kacmajdy!) kez kez icin da... araba araba icin! Busu, kajsy isne kołu cajalyknyn tochtady, ołturady arabasynda daijedikajnar atłaryn ałynha... bir kezjumcukta araba cesiledi eki kesekke, da jesisı kap kibik ucady jerge!.. ara buwulady kiltkiden... Da ne kyłady bu „cesken-arabały“? Karuw: kiledi birden barłaryba, da jachsy sahys alady esine necik tezrek kajtarma bu borcnu aslamlarba...

Cynymahynda Kart-Łuckanyń osołaj ezi katy sakłanyredi me-rešli dzygitetmek (at-kuwmahy). Har Karaj, necik ajtyłynady, dzanyń tujmasedi atta da tutaredi any barca, başlap chodzadan da tigetip miškinbe. Bołup jołda (da kacan Karaj inno jołda johedi!) barca kuwmak eterediler ez arada aldzahanlar kibik. Aztiwil adam ospundan edi syn-dyrhan siwekbe, wale cynymak kałyredi, da kertidende: beriden kork-

ma—ormanha barmaska! Sakkanada bardy ez, ajryc kerki. kajsy adamny ezine tartady, tiwildi ese oł jun-jirtuwcuha...

Kim kiłse bundan da ajtsa ki bu cynykmak edi „kabałyk“.menim karuwum bunar mun nendijdi: tiwil birde anda kabałyk, inno kerkmak eksikligi sakkanadan, kajsy bołady kip-kamly adamda. Andi edi zaman da andi edi wacht-sirmeği, nderbiz any haligice sportba... Kart-Łuckada biliredler syndyrma siwekterin wachtynda dzygit etmeknin, tek ałaj ezi biliredler bałkyma ez kam-jaryhyba! Hafizlerimiz bižnin, jaryk-beriweter, ki biłgejsiz, bunu ezin kyłaredler, cahyrnyda tartaredler, bekterinde jancaredler da dzygit eteredler, anar kere ki tiriliredler arada da teli ułulanmaktan da ektemlikten tutmasedler; bir ałajik awerbe barłary nafst eteredler.

Nebe, sorhyjdym, haligi „boks“ edirekti dzygit etmeginden Kart-Łuckanyň? Azmo ospu boksta ucad awuzdan tister da synad siwekter?.. Da kerebiz, ki oł jasarady chaz enese ne jachsý da fajdaly adamha, anynba ujałmajdlar. Nege kere bižge ujałma ez cynykmaklarymyzba?

(Tigenmek kelesi kitabda)

Al-Mar

J O M A C Y K

Kajda bu edi—biłmejmen,
Kacan kylyndy—temtmejmen.
Kylyndy bu enese oł jerde,
Kaa kujas ened' jarty kinde.

Kylyndy bu oł otrac isne,
Kaa ajuw jirlajd ahac isne,
Kaa tastan budaj esed',
Kus-bałasy emcek emed'.

Jocht anda jaz dahy kys,
Jocht ari joł dahy yz.
Ancak oł jołnu ari tabar,
Kim tengizni jajaw asar.

Ucrady oł jerde tamasa,
Andij bir, jiz jida kylynsa,
Tanlanmak dunjada ojatad,
Sahync-bitikte jazyład.

Eki karaj oł jerde ołturdu,
Kisi dostuna kerekte bołustu,
Biri birisin sirin kezbe kerdi,
Son tigimin dostlu kołba berdi.

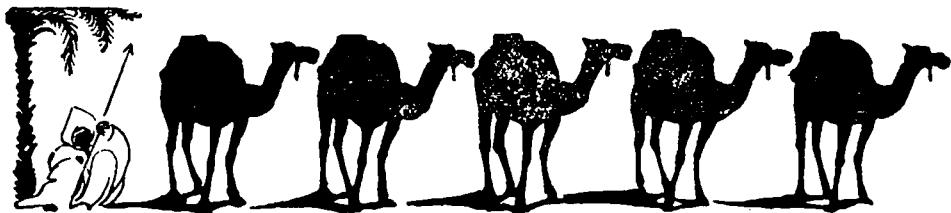
Eki karajka ołturdu oł janda,
Tiri ediłer jachsý sewarada.
Johed' tałas, sendi dusmanlyk,
Esitiłmed' tuwhan „karałyk“...

Kajda bu edi—biłmejmen,
Kacan kylyndy—temtmejmejn.
Kylyndy bu enese oł jerde,
Kaa kujas ened' jarty kinde.

Kylyndy bu oł otrac isne,
Kaa ajuw jirlajd ahac isne,
Kaa karaj uchuład jarak.
Kajsy jatad jirak... jirak...

Men, eksiz, anda johedim,
Tengizni jajaw kecmedim,
Bilindim bunu oł jetden,
Ne ucared' jirak jerterden.

Kteredi oł menden bilinme,
Necik bunda Karaj siwed' kecinme.
Jamanłama, ajttym, jebułdu kułahym;
Jamanłama, ajttym—da kactym...

ATA SEZLERI KRYMLY KARAJLARNYN. *)

Ystyrdy B. Kokenaj.

* Awurhian jerdian koł ketmiaz, sewgian jerdian köz ketmiaz. | Awruwu orundan koł ketmejd', siwiłgen orundan kez ketmejd'.

* Ewni japanda chatyn, jikanda chatyn. | Kondaruwcu iwni katyn da achtaruwcu—katyn.

* Adjel kelsia basz ahrysy mahane dyr. | Elim kełse, bas awruwda sibbasy bołady.

Acajhan eszek attan dzuwuruk bołur. | Acajhan esek attan asykkankakty.

*En fena zenaat—chyrşyzyk, bił da etmia. | Enk jerencli zachmet — ohrilik, bił da kyłma.

Adamnyn asyndian iszyda belli bołur. | Necik adam asajd, ałaj islejd'. Adet dinin jarysy. | Adet—jarymy dinnin.

Adyn czikkancыз bojun czyksyn. | Adyn cajpałsa, bojnun cozulsun. (Edirekti elim necik ujatta tiribołmak).

* Onmajdzak onmasyn dep tełłal cakyrhanlar. | Chordy ese—chor kałsyn, cahyrdyłar byrhyha tartuwcular.

* Ohlan-bała aranda jatsa arbianmiaz, korada jatsa chorlanmiaz. | Kisi-bałasyny aranda jatsa ajipke tismești, kora katyna jatsa — chorlanmasty. (Erkisige ujady oł, ne katynkisige kołajty tiwildi).

Özan körmaj—etik teszma. | Ezenni kermejdohac—etikni cèsmel

Uzaktalar öbiszirler, jakindalar tokyszırlar. | Jiraklar ebisirler, juwuklar tirtirler.

Özy tojdu. közy tejmady.

* Üjnu jasahan bałta dajma cziszarda kałyr | Bałta, kajsy jiwni jasady, hammesege azbarda kałyr.

Öksak bołma asarlar, alezak bołma kesarlar. | Bijik bołsan—asarlar (askyc isne), juwuz bołsan—keserler (kylycba).

Öliga jılamaz, tiriga külmaz. | Eli katyna jılamasty, tiri katyna kiłmești. (Ajtyłady kuru da katydzanly adam icin).

* Ölma, eszşam, arpa je; keładzakga kürpa jersyn. | Elme, esegin, arpa asa; kelesige iwre asarsen.

* Ölmiak—ölmiak, dzan cekismasida ne? | Elim — bołsun elim, nege dzanha kyjnałma?

*) Ata-sezleri icin Krymlı Karajlarnyn bahyn artykułun B. Kokenajnyn „Medżuma—karaj bitigi” 6-cy bitiginde „Karaj Awazynyn” (14—17 jan). Ornatadohac oł artykułnu da tenestiredohac ulıu chaznasyn ata-sezlerinin Krymlylarnyn (kajsy sanalad nece minge) kep azrak sanyna ata-sezlerinin bundahy Karajlarnyn, turhuzduk sormak: ne sibba etti bundij ajrycelykny? Karuw baredohac bu sormakka, B. Kokenaj beređi bundij anlatmahyn nersenin. Cykkanynda atalarymızyn Krymdan, alarha tanyş edler bar ata-sezleri ebgelelerinin. Karaj-kylyhy kere, oł sezlerini nekiside jazmady ki kutkarma unutmaktan, da necik sonbusunda awur jıllarnyn (elet da ceriw) bundahy dzymatlar azardylar anlykkadejin, ki necejiz dzandan dzymatta kałyredi ancaq nece dzan,—tamasa tiwildi, ki artyksysy oł kart ata-sezlerinin unutuldu. Edlerde ese jazhan, oł jazyslar zamandan da ucurdan eksildler.

Bu anlatmak kerinedi biže juwuk kertige. Keltirgen kart jer-suwdan ajtmaklar jengil boładlar unutulma awur ucurlarynda tirliginin atalarymızyn. Tek bitišli kursahy sahsynyn Karajnyn bedew kałmady. Janhy jer-suwda bittiier janhy ajtmaklar, kajşylaryn halı birer-bitam kojuundan unutmaknyn cyharabız.

Oł ata-sezler, kajşylar halıgidejin bastyrhan johedler, be'girtkendler bunda jołduzcukba (*).

* Ułun bazar aszy tatmasyn, kyzyn konszun ewinda jatmasyn. | Uwłun bazardahy asny tatmasyn, kyzyn konsn iwinde jatmasyn. Az bergian džandan berir, czok bergian małdan berir. | Az beriwcı dżanyndan beredi, kep beriwcı małyndan beredi.

Azbarynda bir tawukda bołsa, korumlü bołsun.

At bałasy atdyr, it bałasy—itdyr | (Bořadan—bořa, teġenekten—teġenek).

* Attaryn ałdynda sakyz cajnalmıaz. | Attarnyn ałnynda ¹⁾ kujusturmakny cajuamahyn. (Sahyndyrma adamha jadahan nerseřerni).

Atnyn janyna eszszak bajłasan, atda eszszak bořur | (Eszszak=esek).

Atka minyp at kydyra. | Atka minip, atny izdejdi.

Atesz zoryn kazan bilir. | Otuun kicin kazan biředi.

* İdan bořur, inlajan öltür. | İstewci kafyr, inckanuwcı eřer.

Ajypsyz jar istagian jarsyz kařhan. | Křewci tapma ajypsız katynny, katynsyz kařdy.

* Eřlik ysta dostuna, eřlik kelsyn baszyna. | Jachsyny kře dostuna, jachsy kelsin basyna.

* İszyn bořmasa—baban sakařyn jurk. | Bořmasa isin, juřkkun sahařyn atannyn.

Eky oburdan byr ġızal dohar. | Eki mijustan bir kerkli-izli tuwad.

Ekmaknyn bujyġy chamurnyn czokřyhyndan bořur. | Etmeknin bijikligi eřewine kere chamurnun bořad.

* Eky džambaz byr jypta ojnamaz. | Eki erken-sekiriwcı bir erken isne sekirmeřti.

* Eky odřak sonadřana, bir odřak sönsün. | Eki ocahka taspořma (keředi ese), bir ocah taspořsun. (Kořařly sez kacin kelin da chatan ekside ajyplidřer).

Eky hərbuz byr kořtykġa syjmaz. | Eki arbut bir kořtuk tibin syjynmast. (Bořalmajsın eki is fordan křılma).

El jumuruhun jeman, gendy jumuruhun bořdurhan armuty sanmysz. | Kim jat jumuruknu tatmady, anar ez jumuruhu ġertmebe („bořdurhan“) kerined'.

Ařcacyk eszszakni binmasy kořaj. | Juwuz esekke minme kořařlydy.

Atka torbany jodeja etmia. | Atka torbany (uwusba) kergizme ²⁾.

Asyřrsan ařyr dalha asyl. | Asyřsan, bazyk butak isne asyl.

Ac közyn, acarym közyn. | Ac ezin kezinni, mahat acarmen sana any.

Ecky osyryp kótuna opkařan. | Ećki carřap keti isne epkeřendi.

Akyř degan jazda digil -- baszda. | Akyř (toçhtajd) tiwiř jasarřykta, ancak basta.

Akyřda digil ysz—bachtda. | İs (onmak) tiwiřdi akyřdan, ancak mazzadın.

Akyř degan—akan suj, fikir—derja. | Akyř—ahyn suw kibik, fikir—darjasy kibik teġiznin.

* Aransyz syhr bakhan, bajdasyz bařa bakhan, humassyz tawuk bakhan, katunnu ař cuwařa, ur duwara. | Aransyz jinek bakkan, teġinesiz uřan bakkan, orunsuz tawuk bakkan, — (andij) katynny ařhyn kapka, urhyn farřtka.

1) Attar—droġista.

2) Basřlyhy bu ajtnaknyn jatady jirak askanlykta, kacin atařarymyz ořturu-redter Kaledė. Bir bazyk-akyřly Karaj, kosadohac atyn ki ketme jořha, bujurdu uwłuna keltirme kap uwus, da křılma bunu ařaj, ki at kermeġej, mahat kisenir fordan oř uwusnu asama. Da klejdohac ki at seřin anyn anřamajah, kiwirdi bir sez řeszın-kodeszca („jodeja“), sanajdohac ki atka řeszın-kodesz tanys tiwildi.

Tasy Iechak Sangarinin (kajsy keltirdi bijin Chazarlarnyn torasyña Moszenin) zeretlerinde Czuff-Kalenin.

(Kolekcijasyndan B. Kokenajnyñ)

* Erbinin ajtdygyny etda, etdiginy etmia | Ribbinin ajtmahyn kyl, kylmahyn—kylma.

Arehana köra lafyn bołsyn. | Arehana kere awazyn bołsun.

* Aszykhan kyz kodža cikmaz, cikmada onmaz. | Asykkan kyz (kajsy dzachtıajd iwlenme) erge cykmast, cyksada onmast.

* Aszyn aszahan, jazsyn jazzahan. | Ajtylad' adam icin, kajsy ystyryldy ułusuna kepkinli bolup.

Babadan oksyz—jary oksyz, anadan oksyz—temal oksyz. | Atasyz eksiz—jarym eksiz, anasyz eksiz baryba eksiz.

Babam aszaman aszny, benda aszamam. | Asny, kajsyn atam asamady, mende asamam. (Ne atama jaramady kylma, mende kylmamen.)

Bal satkan parmak jalar | (Kim tatlyny satad, tatly asajd).

* Balak byłaszmajcaz balyk tutulmaz. | Kirletmesen ucun tiptegilernin, balyk tutmasen.

* Hamamda köt tokyskan—kuda bolhan. | Ily suwda artlaryba jabustlar da fordan kudalastlar.

Hasid adamda ohył, kyz bolmaz. | Chasidde uwlu da kyzy bolmajd (Bunu kerekti anlama bulaj, ki chasid' bijikrek uruw bawlardan sanajd bawyn dinnin da tenriliknin).

* Haftada byr bazar, anyda jamhur bazar.

Her işzyn arty sary alyyn. | Har işnin ucu alyyndan (Uc işni tadzıajd).
Her gul waachytynda kokıanyr. | (Gul=gılef).

Her gezgia gendy witany bahdad dyr. | Har adamha ata jeri Bahdadıdyr.
Her sozyny eky udzu war.—Har sezde eki ucu (anlatmahy) bard.

War—dakynyır, jok bakynyır. | Kimde bard—bezendired' ezin, kimde jocht—ancak bahynad.

Zangin kelsia—chosz keldyn, fukare kelsia—ne keldyn? | Gewir kelse:
„chos keldin!“ (kolabiz!), mişkin kelse: „ne keldin?“

Zangindia bar, fukare tabar, orta haıly otka janar. | Chodzada bard,
mişkin tabar, ortacakly (adam) otta janar.

Zangin üstündia jeny urba korsian—chajırly bolsyn derlar, fukareda
korsian — kajdan aıdyn derlar. | Chozda istine janhy uprak kerseler:
„chajırly bolsun!“ (saw eltkin!) ajtadlar, mişkinde kerseler: „kajdan
aıdyn?“ soradlar.

* Zaman zamanga ujmasa, şen zamanga uj.

Tawuk tüzünde tary körgan. | Tawuk kiwini tiskeredi.

Tamam, tamam tas tamam, ne tiaş kaıdy ne hamam. | Bu ajtmakny
awurdu eżge sezbe ajtma. Anlatmahy anyn bundijdi: bary eksildi:
„hamam“ (jily suw) da „tiaş“ (sawut juwunmakka).

Baksan bah boıyr, bakmasan—dah. | (Dah=orman).

* Barda kadyr biliniaz, jokda kydyrsanda tabylmaz. | Bardı-ese bił-
mejs, jochtu-ese izdesende tabulmast. (Ajtylad sawluk icin, kerti dost
icin etc.)

* Barhan jerin kör boısa, bir közyn sendia kyma tut. | Barsan jerge, kajda
dunja kezsiđdi, sende bir kezinni jumhan tut.

* Barlyk bah ilan bahca dyr. | Barlyk—bachcada da borıalykta.

Basz sah oısa kalpak tabylır | Bas saw boısa, berk tabulır.

Baszda akyl boımasa eky ajakha zor weryr. | (Zor weryr=awur boıur).

Basz üstündia jerym bar | Basym istine orun bard. (Ajtylady konak-
larha, ki bolsada kysyk iwinde, tabarmen abajylarha orun basym
istine).

* Basz jazysyn köz körar | Ne jazylhandy (tirlik bitiklerde), any kez
kerer (oı kılynyır).

Bazta ewnyn iczyn akıa, son cyharsyn akıarsyn. | Baslyktan iwni or-
tada ahart, son tyskartyn ahartysen.

Basz ahyr, kulak sahyr. | Bas awur, kulak sandraw (Ajtylad uslu tiwił
da katy jirekli adam icin).

* Baszta sen patıada, son mem catıem. | Baslyktan sen jaryl, son men
catıanym.

Boıhanda taj-tana, boımanda ne taj bar ne tana. | Bardı ese—bard at
baıasy da buzow, jocht ese—jocht ne at baıasy ne buzow.

* Bosz ıaftan piıaw piszilmaz. | Bos sezden piıaw (etli as) bisirmes.

Bin kesialik maıyn boıhancaz, bir ahealyk bachtyn boısun. | Min kesa
maıdan (edirekti) bir choroska mazaı.

Bir keldyk kelyn köрма, kelyn ketdy tezak dzyjma. | Biz keldik kelinni
kerme, kelin ketti tezok (otetmekke) ystyrma.

*Byr koj byr terynyn icynda ham semyrır ham aryklar | Bir koj bir
teride (gende) ham semired' ham aryklanad.

* Byr tutam ot dewany jardan uczurur. | Bitam jasot sirer teweni jar
saryn.

* Güzaı körmak közga jaryk. | Kerklini kermehi—keznin jaryhy.

(Tigenmek kelesi) kitabda)

LUWACHY HAZZANŁARNYN HALICTE

(Jazdy R. Zarach Zarachowicz)

1. Ribbi Aharon Haroe	uwłu Ribbi Szemuełnin	— 1685	
2. Ribbi Josef Harodi	uwłu Ribbi Szemuełnin, Hammaszbir	1685—1700	Tiziwłeri: Sefer Porat Josef, Sefer Ner Chochma sefer Birkie Josef da eźgeler
3. Ribbi Mosze Harodi	uwłu Ribbi Josefnin	1700—1738	Tiziwłeri: Sefer Kewnat Josef
4. Ribbi Szemueł Harodi	uwłu Ribbi Josefnin	1738—1744	
5. Ribbi Mordechaj Mordkowicz	uwłu Ribbi Szemuełnin	1744—1764	Tiziwłeri: Sefer Awkat Ro- chel
6. Ribbi Mosze Harodi	uwłu Ribbi Szemuełnin	1764—1792	
7. Ribbi Jeszua Mordkowicz	uwłu Ribbi Mordechajnyn	1792—1796	
8. Ribbi Szemueł Harodi	uwłu Ribbi Moszenin	1796—1801	
9. Ribbi Szałom Zacharjasiewicz	uwłu Zacharjanyn	1801—1810	Tiziwłeri: Sefer Eder Haja- kar, Sefer Dower Szałom
10. Ribbi Awraham Leonowicz	uwłu Łewinin	1810—1851	
11. Ribbi Josef Leonowicz	uwłu Ribbi Awrahamnyn	1851—1866	Tiziwłeri: Sefer Imre Szafer
12. Ribbi Jeszua Josef Mordkowicz	uwłu Ribbi Moszenin	1866—1884	
13. Ribbi Zarach Leonowicz	uwłu Szemuełnin	1884—1894	
14. Ribbi Simcha Leonowicz	uwłu Jeszua Jaakownun	1894—1900	
15. Ribbi Szałom Nowachowicz	uwłu Josefnin	1900—1922	
16. Ribbi Jicchak Abrahamowicz	uwłu Moszenin	1923—1924 1926—1933	
17. Ribbi Szemueł Mordkowicz	uwłu Mordechaj Szałomnun	1924—1926	
18. Ribbi Zarach Zarachowicz	uwłu Moszenin	1933—1934	
19. Ribbi Mordechaj Leonowicz	uwłu Awrahamnyn	1934—(kep jilłarha!)	

BITIKLER ARASYNA.

H. S. Szpasał. „Przeszłość i teraźniejszość Karaimów”. Jiciñci kitabynda wachtlyknyn „Wiedza i życie” 1934 jıldan ornatkandy sahyňhan artykuł, kajsynda tiziwci kyska sezde ystyrdy ilkin barynyn, ne biliwli di Karajlar icin: baslyhy icin karajlyknyn, jajlymahy icin anyn tuwus ortasyndan—Iraktan bar tarafalaryna jernin sonda tirligi icin Karajlarnyn Krymda da Lech-gerde. Bu tiziw jazhan edi sahyş. ba tanyslatma jatlarny bununba, kimdiñer Karajlar, jadatmajdohac uchuwuha kenawlak dygresijalarba manyna teologijanyň. Tiziwci anlady ez saruwun tiwil alaj-necik anladeler kartrak jazuwularymyz, kajsylar bitin ez chalyn kajryredler. bir janha: kergizme kim biz tiwilbiz. Turadohac kemi isne haligi biliwnin, ol kergizdi, kim biz barbiz. Da bu jachsydy.

*

Ananjasz Zajaczkowski. „Karaimi na Wołyniu”. Jiciñci bitiginde „Rocznik Wołyński” ornatkandy artykułu Dr-nun Zajaczkowskiňyn Karajlar icin Wołynya. Baslyktan tiziwci jomaklajd tuwusu icin Karajlarnyn da bawlar icin, kajsylar bajlajdlar Krym da Lech-Karajlarny ežge tirk-uluslarha. Sonda sez barad Karajlar icin Wołyn-walajatta. Tiziwci toplady baryn, ne berildi ystyrma, bundahy dzymatlar icin da jumus etiledohac bu kyzhanc da jirtyk materialba nlu ustałykba ceplejd' any, kergizedohac uchuwuha ucurlaryn bundahy karaj-dzymatlarnyn jolu isne nece jiz-jiltyknyn.—Borcudu har Karajyn biñme bu kep-kijasly tiziwni.

*

Ananjasz Zajaczkowski. „Elementy tureckie na ziemiach polskich”. Bu artykułda, bastyrhan ekinci bitiginde „Rocznik Tatarski”, biliw-jesisi jomaklajd tiri bu-taklary icin tirk-tereknin. ornatkan Lech-bijlikte, bulardylar: Tatarlar da Karajlar. Ne kajrylad tirkligine Karajlarnyn, tiziwci jarymlatad bu hipotezany, ki ol keldi bižge Chozarlardan jemese Komenlerden (Pieczenieglerden) da ne kerined' hanuz juwukrak kertige—ajryc gruppalaryndan bu tirk-uluslarnyn.

*

„Wschód”, wachtlyk nijet etken isterine tan-tarafyn. Cyhad Warszawda. — Bu wachtlyk acyk tutad ez siflerin informacijalarha Karajlar icin. Har anyn defterinde tabufad nece sez alar icin. Sondrahy kitabynda (2—4 defteri 1934 jilnyn) ornatkandy artykuł: „Karaimi i ich czasopismo”, kajsynda kergizgendi syjyndymahy jedinci kitabyňyn „Karaj Awazynyn”.

Baska bundan tababiz ol artykułda charakterystikasyn Karajlarnyn, jazgan cyzhycyba Al-Marnyn. Cyharabiz andan nece sez, karuw beredohan sormakka: kimder Karajlar? „Jahyz ulus-otracy, ciwgen koluba gorainyn awlaklyhyna jat tengiznin. anladohan ez ajrycylhyň. wale sisingen hec tajancyktan ez ulus-begencilerinde; chalzyz da barmak-sanly jijyn, kajsynar tirlik ciwed' bujuk: taslama ez ajrycylhyň jemese taspolma, da kajsy bakmajdohac bunu sondrahy chalynan cengesed' saklamahy icin ez ulus-izinin; biliwsiz dunjada tar etkenler, oldzalary ucurtawuklarnyn, kajsylar kolmajdlar bolusluk, baryba uturu: bir sezbe, hec belgibe kergizmejdler bitin korkuncuhun ez bolmahynyn da tyjyltyn cydajdlar, — bulardlar Karajlar”...

*

„Onarmach”, wachtlyk. Jarykka cyhad, Michael Tynfowicz Poniewieźde 5695 (1935) jilda.—Ajatdar: burunhu tajak ernek beriweige. Kertidi-ese bu ajtmak, safeksiz ol „burunhu tajak” keledi „Karaj Awazyna”. Nece jil artkary, tiskerdimo kim wachtlykny karaj tilde? Kinge kelgijdi esine bastama andij erneksiz isni, kajsy keriniredi bijikrek chalynan bižnin sezligimiznin? Da muna kerebiz, ki sezimiz bižnin

cykty bu synnuktan syjba. Ol chalsyz awaz, kajsy esitildi siflerinden burunhu kitablaryny „Karaj Awazyryn” karuwsuz kalmady. Trokta cykty eki kitabcyhy „Karaj dostunyn” nam dzymatynda Poniewieznin kozdany burunhu kitaby „Onarmachnyn”. Antanly ki sanly da jarty aradan bolalmajdy esitilme kudratly awaz. Biz azbiz da awazyryz bižnin kicidi. Tek bu kici awaz kyfad ol ullu isni, kajsy icin sahylym nas sezi, ornatkan burunhu kitabynda „Karaj Awazyryn”, ajtadohac ki sarwun karaj-wachtlyknyn „jalynnyndan kajnar siwerliknin jarytma kici ot-cak, ki jarytkaj barlarymyzga jolnu bahlaryna tuwhan sezimižnin”. Da har at-lam kyhan bu kenderiwe ahlytydy.

„Onarmach” jazhandy eki tilde: karajca da litowca. Artykullar litwa tilde bildiredler litwa arasyn kimdler Karajlar, nendijdi dini da ueurlary alarnyn. Karaj sezbe jazhandy nece artykul: burunhu—„Ochuwcularha”, kajsynda sez barad saruwlary icin janhy wachtlyknyn; ekiñci artykulda tababiz indew dzymatyna Poniewieznin, ki iwregejler ez tuwhan sezin, kojadohac eske, ki „ullutiwil syj jat til-lerni bilme, wale ullu ruswajtyk tuwhan tilni bilmeške”. Jirakrak tababiz ol def-terde artykulun T. Lewi-Babowicznin bastyhy icin zemnin „karaj” da bitiklerni, ijgen dzymatyna Poniewieznin Kairden andahy dzyma ly organizacijalardan da T. Lewi-Babowiczten, haligi hachanyndan Karajlarnyn Mičride.

Beklejđ’ kitabny artykulu Daniel Czaprockinyn kart zetetter icin da ežge kaldyklary icin otturmahynyn Karajlarnyn Litwada. Ol artykuldun bilinebiz, ki sa-harda Biržada haligidejin turadlar farstlary kart kenesanyn, kojhan katy tastañ, ancak miwisteri kondarmaknyn kyhandlar kirpiçten. Bar dert farsty kenesanyn terezefersiz, ne bered’ anlama, ki jaryhy kinnin kireredi ortaha istten. Kart dunja jomaklajd esitkenni ittalaryndan, ki isti ol kenesanyn kyhan edi susuba kupol-nun da japkan edi altynba.—Poswolda bard kart zetetter, tabuadohan eki orunda. Bir zetet, baryba kici, jatad Swalka-ezen katyna; awlaklyhy anyn bolur nendij 40 metr dertjanly, bijikligi 3—4 metr; jabad any jesil catyry ahaclarnyn. Sezine kere kart ajtmaknyn bu orunda astraldy oneki chacham. Ol chachamlar enese antetil-ler, ki kisi dostun astrar elimindenson bar anyn jazyslaryba ospy ezi orunda. Bu-laj acheribe zamannyn esti bu orunda bijiklik (tebe), kajsy haligedejin indeleđ’ „tebesibe oneki chachamnyn”. — Ez artykulun jazuwcu beklejđ’ bu a-y tek kerti sezlerbe: „Bulaj taspoadlar macewalary oturus orunlarynyn Karajlarnyn, eltedo-hac ezibe sondrahy sahyeny askan tirligi icin karaj dzymatlarnyn”...

(Bitik ijgen Redakcijaha)

Frantisek Pospisil. Etnologicke Materialie z Jihozapadu U. S. A. Brno 1932-33. Czech-jerinde jarykka cykty tiziw, kajsy icin tijed’ ajtma bunda nece sez. Prof. Frantisek Pospisil, kenderiweisi etnografija-sekeijanyn muzeumunda Morawijanyn (Brnodan, jazdy ullu tiziw Indianlar icin, kajsylar olturadlar Amerykada (U. S. A.), ilisinde anyn tartyladohan jarty minden kujas eniwine.

Kertiden, tiwildi bu janhy temat—tiziwler Indianlar icin sanaladlar minlerge. Ancak tiziwi prof. F. Pospisilnin ajryclanady alar arasyna anynba, ki tizigendi bun-jaty isne tewa-biliwnin da kucaly tematny tiwil kezibe jekunun hem feljetonist-nyn, ancak kezibe kerti biliw-jesinin.

Tiziwci edi Amerykada 1930 da 1931 jilda, ez kezibe kerti olturus orunlaryn Indianlarnyn, tanydy alarnyn tirligin, tanystandy tilibe, inanmaklaryba da kylyk-laryba bu enedohan ulusnun. Jemisibe bu zaçmetnin keldi jarylyna kinnin sa-hynhan bitik. Bahasyn anyn ketiredter da tyskarysyn bezediredter kep-sanly da kerkli ilustracijalar, kajsylar kezlerice uçuwçunun turhuzadlar olturus-orunlaryn Indianlarnyn da tirligin alarnyn kergen bar janlardan.